

POZNÁMKA PŘEKLADATELKY

Nevědění, třetí ze čtyř francouzských románů Milana Kundery, se pro českou překladatelku ostatním vymyká. *Pomalost* (*La lenteur*, 1995), *Totožnost* (*L'identité*, 1998) a *Slavnost bezvýznamnosti* (*La fête de l'insignifiance*, 2014) spočívají ve Francii, *Nevědění* (*L'ignorance*, 2003)¹ vede do Čech. A přitom je to stále román francouzský: francouzsky napsaný a francouzsky komponovaný, jenže s českým steskem.

Po vydání *Pomalosti* v roce 1995 Milan Kundera v rozhovoru se spisovatelem Guy Scarpettou pro revue *La Règle du jeu* č. 16 říká, že francouzské psaní představuje další dráhu jeho cesty:

„Nesmrtelností jsem vyčerpал všechny možnosti formy, jež dosud byla mou a již jsem od svého prvního románu obměňoval a rozvíjel. Bylo to náhle jasné: buď jsem jako romanopisec dospěl na konec cesty, nebo teď ještě objevím cestu docela jinou. Odtud také možná ta neodolatelná touha psát francouzsky. Ocitnout se docela jinde. Na netušené dráze. Stejně radikální jako proměna jazyka byla proměna formy. Kompozice? Ne, nestala se méně důležitou. Je jen odlišná.“

Když ale v roce 1999 dopíše Milan Kundera francouzsky *Nevědění*, jímž původně zamýšlí své dílo uzavřít, příběh

¹ Francouzsky vychází *Nevědění* až po překladech do jiných jazyků: o tom podrobně hovoří Sylvie Richterová v doslovu.

opět vrací do Čech, přestože se v něm nakonec konstatuje, že návraty nejsou možné. Ani do místa, ani do času. Ani do vzpomínek.

V Poznámce překladatelky k románu *Slavnost bezvýznamnosti* (Atlantis, 2020) jsem popsala cestu vepsání spisovatelova českého jazyka do jeho francouzské kompozice. Vylíčila jsem hledání v českých knihách Milana Kundery a zohlednění jeho lexika a syntaxe. Vyjádřila jsem východisko, které platí i nadále: „Jak by to napsal spisovatel, když psal česky.“ Jenže u *Nevědění* je něco podstatného navíc: nemám zpřítomňovat pouze spisovatelovu promluvu, ale i jeho specifické pojmenování skutečnosti, kterou nám zprostředkovává; ovšem zároveň je to naše skutečnost společná. U *Nevědění* už nejde jen o to poskytnout francouzskému psaní Milana Kundery jeho český hlas: máme ve francouzském románu pocítit spisovatelovo někdejší i nynější vnímání Čech jako dávného domova a jako východiska k úvahám o stesku a zároveň nemožných návratech. Proto je třeba, aby byl romanopisec českým převodem v Čechách přítomen jako Čech a ne pouze jako Francouz na návštěvě v jiném prostředí. A přitom také jako Francouz, světoobčan nebo spíš člověk Evropy, který své autentické češství už nenachází. Pouhými návštěvníky z jiné země v jiné zemi mohou být Irena a Josef pro všechny ostatní převody do jazyků světa, ale v češtině je musíme nakonec poznávat jako Češku, která se do Čech „domů“ nemůže vrátit, a Čecha, který se vracet ani nechce.

A vlastně jak je to pro překladatelku s tím domů? Nemohou se vrátit do svého domova, nebo k sobě? — jak vystihla Sylvie Richterová v iniciačním doslovu: „*Nevědění* (...) za-

číná dialogem, který (...) není přeložitelný doslova a jeho důmyslně skrytý smysl většinou slyší jen ucho cizince.“

„A kde bych měla být?“ zeptala se Irena.

„Doma!“

„Chceš říct, že tady už nejsem doma?“

Sylvie Richterová pokračuje: „Cizinka Irena by podle Francouzky Sylvie měla být ‚u sebe‘.“

Já překladatelka se od filosofické úvahy nad rozporem, který otevírá francouzský román, vracím k té nepřeložitelnosti. Jde opravdu o nepřeložitelnost, nebo o jiné kulturní vnímání pocitu domova? Je to důležité. Je to základní téma románu: co je domov? A jak ho česky vnímá a pojmenovává Milan Kundera? Úhelný kámen překladu. Ano, být „doma“ je pro Francouze (tak jako pro Poláky) být „u sebe (chez soi, u siebie)“. Co do přeložitelnosti máme možnost rozvést „u sebe doma“. A nejen to, úvodní rozhovor to ve francouzštině zdůrazňuje ještě adresněji: „u tebe“ říká francouzsky Sylvie, a Irena se francouzsky ptá „tady už nejsem u mě?“ Není těžké zdůraznit v češtině také, byť možná gramaticky sporným spojením, k němuž se někdy Milan Kundera v češtině uchyluje právě pro přesnost vyjádření:

„A kde bych měla být?“ zeptala se Irena.

„U tebe doma!“

„Chceš říct, že tady už nejsem u mě doma?“

Není to ale rozmělněné? Stručně „home“ překládá v autorizovaném anglickém překladu Linda Asher (Faber & Faber, 2002). A jak je ono „u sebe“, ono „doma“ vyjádřeno v češtině Milana Kundery v jeho českých románech? Ukazuje se, že zde výraz „u sebe“ či „u sebe doma“ nenajdeme. Milan Kundera užívá slov „doma“ a „domov“, bez dalšího.

Ostatně mezi jeho *Slovy*² je i DOMOV, pro nějž má podle něj francouzština jen „prázdný prostor“. LITANIE tamtéž navíc domov a doma neomezují jen na dům:

„Hle litanie v Žertu založená na opakování slova domov (či doma):

„...a zdálo se mi, že uvnitř těchto písní jsem doma, že z nich jsem vyšel, že jejich svět je mé původní poznamenání, můj domov, jemuž jsem se zpronevěřil, ale jenž je tím víc mým domovem (...).““

Nedostatek není v češtině, ale ve francouzštině: francouzština nemá domov a doma, tak jako nemá stesk — má opisy: „u sebe“. A co když jen Milan Kundera nemusel dřív ve svých českých knihách popisovat rozdíl mezi doma a u sebe? Odhlédnuto od domova, jak tedy vnímá on sám francouzské „chez soi“? Díky výjimečné vstřícnosti nakladatelství Gallimard nyní mohu v elektronické verzi nahlížet do souborného díla Milana Kundery, které sám spisovatel revidoval a autorizoval pro francouzskou edici Plejáda. K elektronickému souboru českých knih, poskytnutému z laskavosti nakladatelství Atlantis, mám tím možnost křížově zkoumat, jak Milan Kundera vnímá francouzská slova a jaké jim přiřazuje české ekvivalenty či vice versa. Mohu se tak ujistit, že francouzská „chez soi“, „u sebe“ mají v češtině Milana Kundery pouze ekvivalent „doma“. V eseji *Nechovejte se tu jako doma, příteli*³ je „doma“ vyjádřeno ve francouzské verzi (počeštěné pak autorem) jako „chez vous, u vás“. Proto považuji za dané, že „u sebe“ je Milan

² *Slova, pojmy, situace*, Atlantis 2014.

³ *Nechovejte se tu jako doma, příteli*, Atlantis 2006.

Kundera tam, kde je „doma“. A domov je zároveň ono „původní poznamenání“ člověka.

Podobně jsem se dobírala i dalších, méně existenciálních slov a pojmenování, jimiž jsem chtěla rekonstruovat tentokrát nejen jazyk, ale i Čechy Milana Kundery s jejich někdejšími i popřevratovými reáliemi. To je cesta a směřování mého překladu *Nevědění*: aby Milan Kundera byl románem přítomen nejen v češtině, ale i v Čechách. Překlad měl opět postupně mnoho verzí, v nichž se zpřesňoval a krystalizoval. Pomoc nakladatelství Atlantis, paní Jitky Uhdeové a paní Jany Uhdeové, mi byla a je stálou oporou a pevným zázemím naší dlouholeté sounáležitosti. Nemohla bych to vše ale také bez neustálého dotazování do Paříže, jak se u Milana a Věry Kunderových doma (tedy mezi sebou, u sebe) říkalo té či oné české skutečnosti, tomu či onomu detailu z české zkušenosti. Poděkování paní Věře, která mi pomoc ani jednou neodmítla, je setrvalé, i má úcta k ní. V duchu mě také z dálky provázela a myšlenky vedla Juliette Récamier, krásná a vyhnaná tam, kde nebyla doma. Jakoby dávná přítelkyně Ireny.

Nevědění je román o ztrátě domova, o stesku a nenávratu. Vracející se Odysseus poznává na Ithace zátoku, pohoří a olivovník. Vracející se spisovatel skrze postavy Ireny a Josefa (a čtenář s nimi) musí poznávat Čechy, i když v nich nepoznává ani zátoku, ani pohoří, ani olivovník, a tím méně jejich ozvěnu. Kromě rozloučení s evropským emigrantstvím se Milan Kundera loučí i s Čechami. Možná proto mělo být *Nevědění* jeho poslední knihou. Ztraceným domovem jsou zde míjející se vzpomínky, neporozumění, diskrepance, nevědění. Jako překladatelka jsem se

s vědomím toho všeho snažila tomuto románu bezdomovectví a nemožnosti návratu dát kromě češtiny Milana Kundery i jeho někdejší český domov.

Poznámku pro *Slavnost bezvýznamnosti* jsem uzavírala příměrem: „Je-li překladatel převozník mezi domovem spisovatele a domovem svým, pak toto byla cesta, na níž převážel spisovatele z jeho domova do jeho domova.“ Tentokrát ale překladatelka nebyla jen převozník mezi domovem–nedomovem spisovatele a domovem svým. Milan Kundera sám jako převozník vedl svou překladatelku z jejího osobního domova do jejího nevědomého domova–nedomova. V promýšlení a prožitku *Nevědění* jsem s ním poprvé vědomě plula i podél břehů bezdomoví mého otce, který na začátku revolucí dvacátého století ztratil své ruské „doma“ před více než sto lety. Mnoho roků po jeho smrti jsem si své letité nevědění, to, o čem nemluvil, uvědomila. A tak opět splácím Milanu Kunderovi dluh. Tentokrát osobnější, než jsem čekala. Pokud u *Slavnosti bezvýznamnosti* překladatelka doufala, že překladem jako převoznice „splatila alespoň zčásti radost z krajiny, jíž plula“, tentokrát doufá, že překladem splatila alespoň zčásti pohled na krajinu, jež k ní osobně patří a jež se jí z nevědění vynořila.

A. K.

V Praze, II. září 2021

ATLANTIS

MILAN KUNDERA

NEVĚDĚNÍ

*Z francouzského originálu L'ignorance
(Œuvre II. Édition définitive, Gallimard 2016)
přeložila a Poznámkou překladatelky opatřila Anna Kareninová*

Doslov Sylvie Richterová

Obálka, vazba a grafická úprava Boris Mysliveček

K vydání připravila Jitka Uhdeová

Vydalo nakladatelství Atlantis v Brně roku 2021

jako svou 356. publikaci

Sazbu písmem Times připravil Vladimír Ludva

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

v Havlíčkově Brodě, Husova 1881

Počet stran 152

Tematická skupina 13

Vydání první

Knihy objednejte u svého knihkupce

nebo na adrese

ATLANTIS, spol. s r. o.

Česká 15

602 00 Brno

e-mail: atlantis-brno@volny.cz

www.atlantis-brno.cz